

Karl-Heinrich Menges (22. 4. 1908 – 19. 9. 1999)

Dalším velikánem světové jazykovědy a orientalistiky, který opustil svět v uplynulém roce, byl Karl-Heinrich Menges. Narodil se ve Frankfurtu nad Mohanem, kořeny jeho rodu sahají do Brabantska. Studoval ve Frankfurtu, Mnichově a Berlíně. Zde byl žákem Annemarie Gabainové, která vedla katedru turkologie ve třicátých letech na berlínské Svobodné universitě. Na přelomu 20. a 30. let uskutečnil několikaletou expedici po středoasijském Turkestánu, kde studoval jazyky a folklór turkických národů. Když r. 1936 prchl z Německa před nacismem do Československa, jeho publikace vydávané v Německu zůstaly bezejmenné (téhož se dočkal i jeden z autorů této vzpomínky po svém legálním odchodu do Izraele r. 1975, ale ze SSSR). Ale i tuto poslední výspu demokracie ve středoevropském regionu musel Menges záhy opustit. Dostal se do Turecka a odtud r. 1940 do USA. Na více než tři desetiletí zakotvil na Kolumbijské universitě. V polovině sedmdesátých let, už jako emeritus, se vrací do Evropy. Jeho novým domovem se stává Vídeň. Přes svůj pokročilý věk stále ještě přednáší, publikuje, aktivně pracuje v redakční radě časopisu *Central Asiatic Journal*. Takový byl Karl-Heinrich Menges roku 1987, kdy jsme se poprvé sešli všichni tři, a nikterak se nezměnil ani v roce 1996, kdy s ním jeden z autorů mluvil naposledy. Štíhlý, v dobře padnoucím obleku, vždy v roláku, na nohou tenisky a v ruce nezbytný deštník. Charakterizoval jej neustálý zájem o vše nové, nejen v turkologii či altaistice, ale též etnografii sibiřských národů nebo umění Střední Asie. Významnou oblastí jeho zájmu byly slovanské jazyky (díky manželce původem z Ruska dokonale ovládal ruštinu) a jejich areálové vztahy zejména k jazykům turkickým. Ještě jako profesor na Kolumbii se pustil i na tenký led zkoumání genetických vztahů mezi jazykovými rodinami. Jeho příspěvek k nostratické hypotéze je právem pokládán za mimořádně cenný, zvláště srovnání morfologie altajských, drávidských a uralských jazyků. Profesor Menges však rozhodně nebyl příkladem kabinetního učenice, žijícího bez kontaktu s realitou. Měl vždy vynikající přehled o aktuálním politickém dění, a to nejen v Evropě, ale doslova ve světovém měřítku. Udivoval i znalostí programů vídeňských divadel, nových výstav apod. Obzvláště příjemné bylo navštívit s ním jeho oblíbenou restauraci s tradiční rakouskou kuchyní. Právě zde se český návštěvník mohl přesvědčit, že tři století společné historie vytvořilo i velmi chutné společné dědictví.

Karl-Heinrich Menges za více než šest desetiletí své vědecké dráhy vytvořil dílo, které činí dojem, že je zanechala celá generace orientalistů. Když americký japanista Roy Andrew Miller sestavil bibliografii k autorovým osmdesátinám, čítala přes 60 stránek! Přibližme si alespoň nejvýznamnější Mengesovy publikace:

Turkické jazyky

- Drei özbekische Texte. *Der Islam* 21[1933], s. 141–194.
- Volkskundliche Texte aus Ost-Turkistan I. *Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* 32[1933], s. 1173–1293.
- Materialien zur Volkskunde der Türkvölker von Altaj I. *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen* 37 [1934], s. 53–104 (spoluautor L.P. Potapov).
- Qazaqisch. *Texte zu den Sprachplatten des Institut für Lauforschung an der Universität Berlin*, Nr. 148, ed. D. Westermann. Berlin 1935 (spoluautor S. Šakir-Ishāqī).
- Die Wörter für "Kamel" und einige seiner Kreuzungsformen im Türkischen. *Ungarische Jahrbücher* 25[1936], s. 517–528.
- Volkskundliche Texte aus Ost-Turkistan II. *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* 1936 (otištěno beze jměna autora).
- Einige Bemerkungen zur vergleichenden Grammatik des Türkmenischen. *Archiv orientální* 11[1939], s. 7–34.
- Etymological notes on some Pächänäg names. *BYZANTION* 17[1944–45], s. 256–280.
- Zum Özbekischen von Nord-Afghanistan. *Anthropos* 41–44[1946–49], s. 673–710.
- Qaraqalpaq Grammar I: Phonology*. Morningside Heights, NY 1947.
- Glossar zu den volkswundlichen Texten aus Ost-Türkistan*. Wiesbaden 1954.
- The South-Siberian Turkic Languages II: Notes on the Sarnojed Substratum. *CAJ* 2[1956]. s. 161–175.
- A Note on the Compound Titles in the Protobulgarian Inscriptions. *BYZANTION* 28[1958], s. 441–458.
- Some remarks on Oyrot morphology. *Bulletin of the School of Oriental and African Society* 21[1958], s. 491–521.
- Die türkischen Sprachen Süd-Sibiriens, III. *CAJ* 5[1959], s. 97–150.
- Classification of the Turkic languages. In: *Philologiae Turcicae Fundamenta*, ed. J. Deny et al. Vol. I. Wiesbaden 1959, s. 1–10 (spoluautor J. Benzing).
- Die aralo-kaspische Gruppe (Kasakisch, Karakalpakisch, Nogaisch, Kiptschak-Özbekisch; Kirgisisch). *Ibid.*, s. 434–488.
- Das Sojonische und Karagassische. *Ibid.*, s. 640–670.
- Die sibirischen Türksprachen. In: *Handbuch der Orientalistik* 5/1. Köln-Leiden 1963, s. 72–138.
- Die türkischen Literaturen ausserhalb der Türkei. In: *Kindlers Lexikon der Weltliteratur*. Milano – Zürich 1964, s. 1079–1110.
- Zum Türkistanischen Tafsīr des 12./13. Jhdts. *UJb* 36[1965], s. 348–359.

- Gesammelt und aufgezeichnet von I.M. Suslov. Wiesbaden 1983.*
 Zu einigen šamanistischen Ausdrücken im Altajischen und Nachbargebieten. *UAJb NF 7*[1987], s. 164–170.
 On Tungus *alba-* 'non posse, не мочь' and other negative auxiliary words. *CAJ 31*[1987], s. 7–18.
Drei Schamanengesänge der Ewenki-Tungusen Nord-Sibiriens: aufgezeichnet von K.M. Ryčkov. Opladen 1993.
 On some names of Tungus tribes and related problems. *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 85* [1995], s. 199–231.

Interference altajských a slovanských jazyků

- Altaic loanwords in Slavonic. *Language 20*[1944], s. 66–72.
The Oriental Elements in the Vocabulary of the Oldest Russian Epos, the Igor' Tale. New York 1951; ruský překlad Vostočnye elementy v 'Slove o Polku Igoreve'. Leningrad 1979.
 On some loanwords from and via Turkic in Old Russian. In: *Melanges Fuad Köprülü. Istanbul 1953, s. 369–390.*
 Slavo-altajische Wortforschungen. In: *Čyževskij-Festschrift. Berlin 1954, s. 179–195.*
 Altajische Lehnwörter im Slavischen: altruss. *kolimogъ, ko³ymaga* und der Name der Kalmyken. *ZfSlPh 23*[1955], s. 327–334.
 Influences altaïques en slave. *Bull. Acad. R. Belge des Sciences et Belles-Lettres. Bruxelles 1958, s. 518–541.*
 Schwierige slavisch-orientalische Lehnbeziehungen. *UAJb 31*[1959], s. 177–191.
Тьмutoroкaнь. ZfSlPh 29[1960], s. 128–133.
 Bulgarische Substratfragen. *UAJb 32*[1960], s. 104–121.
 Altajische Kulturwörter in Slavischen. *UAJb 33*[1960], s. 107–116.
 Problemata etymologica: alt-russ. *tamъga*, Türk. *tamya, tamqa* 'Siegel, Stempel, etc.' *ZfSlPh 31*[1963], s. 22–42.
 West-östliche Wortbeziehungen. *BYZANTION 35*[1965], s. 495–503.
 On the etymology of Slavic *tisa, tisъ* 'πέδικη, κέδρος, pinus, terebinthus; taxus'. *Orbis 19*[1970], s. 520–525.
 Altajische Wörter im Slavischen und ihre Etymologien. Nachträge zu Vasmer's Russischem Etymologischem Wörterbuch. *ZfSlPh 37*[1971], s. 1–35.
 Etymologica: einige slavische und andere westliche Lehnbeziehungen des Türkischen. *Rocznik orientalistyczny 40* [1978], s. 9–19.
 Das Problem der "gelehrten Volksetymologie". *Die Slawischen Sprachen (Wien) 6*[1984], s. 45–76.
 Avaren, Kroaten, Kirgisen, Bulgaren. *Wiener slavistisches Jahrbuch 35*[1989], s. 125–142.
 Altajisch und Balto-Slavisch. *Ungarische Jahrbücher (Budapest) 1*[1990], s. 111–115.

Altajské jazyky a jazyky Sibíře a jejich genetické vztahy k ostatním jazykovým rodinám

- Altaic elements in the Proto-Bulgarian inscriptions. *BYZANTION 21*[1951], s. 85–115.
 Zwei alt-mesopotamische Lehnwörter im Altajischen. *UAJb 25*[1953], s. 299–304.
Morphologische Probleme. Zum Genitiv und Akkusativ. Wiesbaden 1960.
 Altajische Studien. *Der Islam 37*[1961], s. 1–23.
 Problemata etymologica: Džürčěn *ho-ŋ' i-ljä, bejle*, Manžu *bejle*, Orxon-Tk. *bojla*, Proto-Bulgarisch *BOHAAΣ, BQYAE, Tk. bæg*. In: *Studia Sino-Altaica (Haenisch Festschrift). Wiesbaden: 1961, s. 130–140.*
 Zum ural-altaischen *-u/-w-* des Medio-Passives Aspekts im Türkischen. *UAJb 35*[1963], s. 422–424.

Etymologika. In: *Studia Orientalia* 28.8[1964], s. 3–32.

Altajisch und Drävidisch. *Orbis* 13[1964], s. 66–103.

The Dravido-Altaic Relationship. *Journal of Tamil Studies* 1[1969], s. 35–39.

On the etymology of Slav. *sani*, Ural. **šona*, Alt. **šana* 'sledge'. *Orientalia Suecana* 1969, s. 152–162.

Etymologika. In: *W.B. Henning Memorial Volume*. London 1970, s. 307–325.

Zu einigen jenisejischen und samojedischen Wörtern. *Orbis* 20[1971], s. 470–471.

Aus dem Gebiet der altajischen Suffix-Morphologie: die Verbal-Suffixa Tung. *-dyt/-dyč*, Türk. *-qar-*, *-yyr-*, *-ya/-qa-*, *-rqa-*, *-qaly/-yaly-*. In: *Hungaro-Turcica*. Budapest 1973, s. 101–117.

Weitere Bemerkungen zu einigen jenisejischen und samojedischen Wörtern. *Orbis* 23[1974], s. 159–169.

Einige Bemerkungen zu Türk. *sagdaq*, *qur*, und *keš*. *CAJ* 18[1974], s. 55–69.

Recenze knihy R.A. Mjller: *Japanese and the Other Altaic Languages*. Chicago 1971, *CAJ* 19[1974], s. 193–201.

Altajische Studien II: Japanisch und Altajisch. Wiesbaden: Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes 41/3 [1975].

Dravidian and Altaic. *CAJ* 19[1975], s. 202–205.

Dravidian and Altaic. *Anthropos* 72[1977], s. 129–179.

Etymologika. *CAJ* 26[1982], s. 105–118.

Recenze knihy R.A. Miller: *Origins of the Japanese Language*. Seattle 1980, *CAJ* 26[1982], s. 151–157.

Problemata etymologica: Altajisch **qyr-* und seine Verflechtungen. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 36[1982], s. 375–390.

Etymologika zu den altajischen Bezeichnungen von Metallen, Haustieren und Gewächsen. *UJb* N.F. 3[1983], s. 102–165.

Etymologica. In: *Byzantino-Altaica. Fs. für H.-W. Haussig*, ed. H. Váry. Bochum 1983 (= *Materia Turcica* 7–8 [1981–82]), s. 264–294.

Recenze knihy L. Kazár: *Japanese-Uralic Language Comparison*. Hamburg 1980, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 133[1983], s. 186–196.

Korean und Altaic. *CAJ* 28[1984], s. 234–283.

Das eurasische **kuč-*, **kur-* etc. „Hund, Junges vom Hund“. *CAJ* 30[1986], s. 266–272.

Recenze knihy P.B. Golden: *Khazar Studies*. Budapest 1980. *CAJ* 30[1986], s. 55–77.

Three Altaic etymologies. In: *Coreanica et Altaica. Fs. for Prof. Pak Eunjong*. Hayang 7[1987], s. 1–34.